

УДК 338:439.22:658

В. І. Ткачук,**д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки і підприємництва,
Поліський національний університет
ORCID ID: 0000-0002-5268-9175****Т. В. Швець,****к. е. н., доцент, завідувач кафедри інноваційного підприємництва
та інвестиційної діяльності, Поліський національний університет
ORCID ID: 0000-0002-5911-7057****М. Ф. Плотнікова,****к. е. н., доцент, доцент кафедри інноваційного підприємництва
та інвестиційної діяльності, Поліський національний університет
ORCID ID: 0000-0003-2852-3009**

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.24.12

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ У РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

V. Tkachuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department
of Economics and Entrepreneurship, Polissia National University

T. Shvets,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department
of Innovative Entrepreneurship and Investment Activities, Polissia National University,

M. Plotnikova,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Innovative Entrepreneurship and Investment Activities, Polissia National University

STRATEGIC INVESTMENT ENTREPRENEURSHIP MANAGEMENT IN THE TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT

Найбільш актуальним і спірним питанням у сучасному суспільстві є проблеми в області екології. У процесі вирішення екологічних проблем держави витратили колосальні кошти, але екологічна ситуація не покращилася, а людство стрімко втрачає здатність контролювати природні явища. Формування екологічної культури передбачає перебудову світу, створення нової системи цінностей, відмова від споживчого підходу до природи, формування у людини здатності збалансувати свої потреби з можливостями природи. Необхідна відмова від старого антропоцентризму, який проявляється в культурній орієнтації виключно на людину і його потреби. Вона виникла в античності, в класичну епоху. Величезну роль у боротьбі з деградацією навколишнього середовища відіграє екологічна культура як у кожній країні, так і в усьому світі. Альтернативою наявним тенденціям є розвиток зеленого сільського туризму, що спроможний поєднати як практику підприємництва, так і оздоровчі, спортивні, світоглядні, культурні та інші цінності. Пріоритетними напрямками розвитку сільських територій стали біологічні, безвідходні, енергозберігаючі технології. Загальне становлення ноосферної системи освіти і виховання формує цілісне світоглядне сприйняття взаємозв'язків у просторі. Загалом формування гармонійного розвитку людини неможливо без природоцентричного підходу в управлінні процесами виробництва та життєдіяльності. Структурування і гармонізація взаємозв'язків "людина-природа" фактично забезпечується ступінчасто через багатофункціональний розвиток, де сільський туризм є потенційно менш затратною та екологічно орієнтованою формою розвитку територіальних громад, коли формування гармонійних відносин і розвитку особистості на всіх рівнях проходить в процесі взаємодії з навколишнім середовищем. Становлення індивіда відбувається в процесі реалізації цілей і завдань особистісного, сімейного, суспільного і загальнолюдського зростання за відповідального відношення до навколишнього середовища. Екологічна складова цього процесу, реалізована через розвиток підприємництва на сільських територіях є механізмом диверсифікації діяльності.

The most pressing and controversial issues in modern society are problems in the field of ecology. In the process of solving environmental problems, the state has spent huge sums, but the environmental situation has not improved, and humanity is rapidly losing the ability to control natural phenomena. The formation of ecological culture involves the restructuring of the world, the creation of a new system of values, the rejection of the consumer approach to nature, the formation of the human ability to balance their needs with the possibilities of nature. It is necessary to abandon the old

anthropocentrism, which is manifested in the cultural orientation exclusively to man and his needs. It originated in antiquity, in the classical era. Ecological culture plays a huge role in combating environmental degradation both in each country and around the world. In particular, the development of green rural tourism, which can combine both business practices and health, sports, worldview, cultural and other values. Biological, waste-free, energy-saving technologies have become priority areas of rural development. The general form of the noosphere system of education and upbringing forms a holistic worldview perception of relationships in space. In general, the formation of harmonious human development is impossible without a nature-centric approach to the management of production and life processes. Structuring and harmonization of human-nature relationships are provided in stages through multifunctional development, where rural tourism is a potentially less costly and ecologically oriented form of development of territorial communities when the formation of harmonious relations and personal development at all levels takes place in interaction with the environment.. The formation of the individual occurs in the process of achieving the goals and objectives of personal, family, social and human growth with a responsible attitude to the environment. The environmental component of this process, implemented through the development of entrepreneurship in rural areas is a mechanism for diversifying activities.

Ключові слова: багатофункціональний розвиток, екологічні підходи в управлінні, лісовідновлення, менеджмент, підприємництво, сільський туризм, системний підхід, територіальні громади, родові поселення.

Key words: multifunctional development, environmental approaches in management, reforestation, management, entrepreneurship, rural tourism, system approach, territorial communities, family homestead settlements.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найбільш актуальним і спірним питанням у сучасному суспільстві є проблеми в області екології. У процесі вирішення екологічних проблем держави витратили колосальні кошти, але екологічна ситуація не покращилася, а людство стрімко втрачає здатність контролювати природні явища. Формування екологічної культури передбачає перебудову світу, створення нової системи цінностей, відмова від споживчого підходу до природи, формування у людини здатності збалансувати свої потреби з можливостями природи. Необхідна відмова від старого антропоцентризму, який проявляється в культурній орієнтації виключно на людину і його потреби. Вона виникла в античності, в класичну епоху. Величезну роль у боротьбі з деградацією навколишнього середовища відіграє екологічна культура як у кожній країні, так і в усьому світі. Альтернативою наявним тенденціям є розвиток зеленого сільського туризму, що спроможний поєднати як практику підприємництва, так і оздоровчі, спортивні, світоглядні, культурні та інші цінності. Формування мотиваційної складової суб'єктів малого та середнього бізнесу в межах локальної економіки щодо гармонізації відносин людини та природи є запорукою довгострокового характеру змін на території.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сільські райони розрізняються за своїми просторовими особливостями. Сільські райо-

ни в Європі відіграють особливу роль в управлінні навколишнім середовищем, збереженні біорізноманіття, регулюванні зміни клімату, охороні повітря, води і ґрунту, а також збереженні ландшафтів. Зусилля з охорони навколишнього середовища, крім очевидних ефектів поліпшення навколишнього середовища і збереження біорізноманіття, також мають економічний аспект, обумовлений такими факторами, як зниження витрат, пов'язаних з втратою екологічних цінностей, створення нових робочих місць у сфері екосервісів і підтримання діяльності фермерських господарств, особливо в охоронюваних районах.

Сільські райони в країнах ЄС вже кілька десятиліть населяються населенням, що мають в основному несільськогосподарські джерела доходу. Частка доходів від сільського господарства продовжує зменшуватися, хоча і більш повільними темпами "як результат" власники фермерських господарств прагнуть диверсифікувати свої джерела доходу і проводять інші стратегії, спрямовані на стабілізацію своїх доходів" [1]. Крім того, спостерігається безперервне і прогресуюче зниження значення аграрного сектору на сільських територіях. Задекларований пріоритет багатофункціонального розвитку сільських територій актуалізовано як у науковій сфері, так і на законодавчому рівні [2—4]. У літературі широко описані та проаналізовані багатофункціональність сільських територій, деаграризація та альтернативні доходи сільського населення [5]. І, якщо у ХХ ст. соціально-економічний розвиток території

концептуально був обумовлений творчими підходами у сфері підприємництва [6], то становлення процесів на сільських територіях трактувалося як результат підприємництва у сільському господарстві як вузькоспеціалізованої сфері, орієнтованій на економічну ефективність і результативність [7]. Базовою основою такого сектору були підтримка, модернізація і розвиток виробництва. Наразі диверсифікація суспільних процесів в умовах децентралізації та розвитку територіальних громад, забезпечення формування стійких засад локальної економіки пов'язане із несільськогосподарськими видами діяльності на території та характеризується різноманітністю галузей, їх масштабів, що підтверджується досвідом високорозвинених держав-членів ЄС [8; 9] та практикою України. Парадигма ХХІ ст. ілюструє підхід до модернізації теорії та практики у політиці, соціально-економічній та екологічній сфері на основі формування парадигми якісних змін у сільських районах [10]. Інституційно-інтеграційний та інноваційно-інвестицій характер спрямованості еволюційних процесів посилюється тенденціями децентралізації та суспільної трансформації "знизу догори", що формуються [11]. Практика партисипації та публічного управління визначає засоби реагування на зміни на засадах партнерства і співпраці, що визначають рівень добробуту місцевого населення [12; 13]. Досвід КНР та Японії ілюструє результати інноваційного примноження потенціалу територіальних громад ініційованого на державному рівні і підтриманого на місцях, коли примноження потенціалу громади досягається за рахунок і внутрішніх резервів росту [14; 15]. Значні переваги у задоволення суспільних потреб та реалізації громадських ініціатив мають практики екологічного та сільського туризму, які значною мірою ще знаходяться на стадії становлення.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування механізмів суспільно-економічного зростання на основі диверсифікації діяльності суб'єктів підприємництва з урахуванням багатофункціональних підходів в управлінні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Навколишнє середовище як фундаментальна основа існування всіх живих істот наразі зустрічається з серйозними екологічними проблемами, зокрема, глобальне потепління, виснаження зонального шару тощо. Управління природними ресурсами (земля, ґрунти, вода,

лісове господарство і т. д.) і природним середовищем (клімат, океани та ін.) має здійснюватися способами, що забезпечують їх безперервне існування і благополуччя, і в той же час ефективно використовують їх для забезпечення добробуту людей. Останні фокусуються на компромісах між синергією екологічних, соціальних та економічних компонент розвитку. Зростання попиту прискорює темпи погіршення стану навколишнього середовища за рахунок виснаження ресурсів, руйнування природних середовищ і забруднення навколишнього середовища. Наслідки перевиробництва створюють додаткову загрозу надмірного антропогенного впливу на середовище. Зростаюче усвідомлення двостороннього взаємозв'язку між впливом на навколишнє середовище та соціально-економічним розвитком, а також екологічні проблеми призвели до розуміння необхідності посилення способів та існуючих програм розвитку технократичного вибору людства у кожній країні.

Екологічна культура як спосіб гармонізації природного і суспільного розвитку віднайшла своє втілення у всіх сферах людського буття, в тому числі у підприємстві. Це такий спосіб свідомої життєдіяльності, при якому природне середовище зберігається на основі більш глибокого пізнання і розуміння його людиною як частини цілого (природи) і цінує всі форми прояву життя. Найбільш ефективним способом формування екологічної культури, здорового та безпечного способу життя є спрямована та організована діяльність, що сприяє активній і успішній соціалізації індивіда, який розвиває здатність розуміти свій стан, знати методи і прийоми раціональної організації повсякденної і рухової діяльності, харчування, особистої гігієни. При виборі стратегії реалізації програми в освітньому середовищі враховуються фізіологічні та психологічні особливості учнів, з формуванням компонентів екологічної культури, здорового та безпечного способу життя учнів і залученням батьків до спільної роботи з дітьми. Споживча поведінка сучасної молоді — одне з найважливіших питань з точки зору маркетингу. Споживча поведінка — це процес відбору, який залежить від цінностей, смаків, звичок, традицій, способу життя, установок і т.д. Процеси споживчої поведінки являють собою різновид складної системи. До їх сутнісних особливостей відносяться велика кількість підпроцесів, вплив різних факторів на ефективність, наявність суб'єктів з різною цілепокладальною і мотиваційною спрямованістю, алгоритм протікання процесів не фіксований і

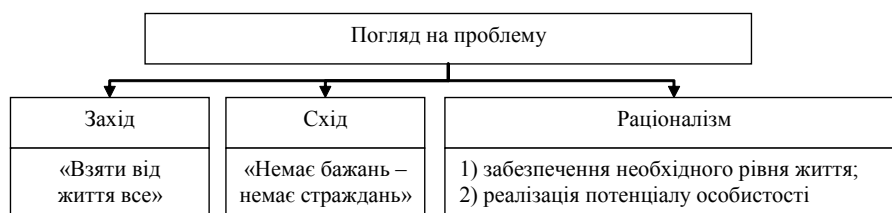

Рис. 1. Вектор розуміння цілей життя людини

Джерело: сформульовано на основі [18; 19].

рівною мірою може бути застосований як до ринкових, так і суспільних процесів.

Підприємництво як чинник економічного розвитку формує внутрішній інституційний капітал, який в подальшому стимулює економіку та суспільство через розподіл наявних ресурсів, забезпечення інноваційної трансформації наявних чи появи нових. Інститутами та теоретичними основами нової інституційної економіки крім широкого спектру політичних, макро-, мікроекономічних і поведінкових, стають оцінки, бачення та очікування як мешканців громад, так і суб'єктів за межами сільських територій. Ключовим фактором успіху і розвитку суспільних формацій стає їх здатність здобувати знання і управляти ними. Знання економічних реалій та умов підприємницької діяльності визначає правильне функціонування як підприємств, так і територіальних громад [16—17]. Визначення конкретних напрямків трансформації окремих сіл з акцентом на несільсько-господарське підприємництво як важливий елемент багатофункціонального розвитку.

Трендом сьогодення стає переїзд духовно слабких особистостей до міст (там з позиції вирішення побутового забезпечення зручніше, фізично легше, веселіше — в сільській місцевості мрією значної кількості молоді є здатність переселитися до міста), а сильні та підприємливі їдуть до сільської місцевості. За статистикою 12,6% мешканців мегаполісів бажають переселитися на постійне проживання в сільську місцевість. Міські мешканці, що втомилися від "дня сурка", коли життя є циклічним "робота — дім — робота — дім", своє життя починають лише на вихідні в час, коли виїжджають на природу, при цьому пів дня проводячи в пробках та дорозі, щоб виїхати й потім ще півдня, щоб вчасно в понеділок повернутися на роботу. В умовах міста нездійсненою мрією часто залишається природна потреба людини жити у власному будинку, міцній родині, при натуральних поживних продуктах харчування й здоров'ї. Перехід від незадоволеності міськими умовами проживання, якістю магазинних продуктів харчування до власного господарства є тенден-

цією сучасності, що підтримується на рівні місцевих та загальнодержавних органів влади. Адже, така діяльність — це створення стійких екологічних систем, робочих місць та гарантія продовольчої й економічної безпеки країни.

Низький курс вітчизняної валюти, бажання пізнавати та працювати, брати відповідальність за своє життя та навколишній простір на себе — ось, що вирізняє сучасних поселенців. Чисельність альтернативних поселень існуючим, зокрема, родових, екологічних, арт-поселень щороку зростає. Наразі в Україні їх налічується близько 100 (в 2001 р. було 1, 2007 — 10). Цілеспрямованість, бажання бачити результати своєї праці, дихати свіжим повітрям, не витратити час на транспортні переїзди й, головне, по можливості, не залежати від чужої волі та обставин, бути господарем власної долі — це вирізняє поселенців з-поміж груп інших молодих людей (середній вік поселенців 35 років). На відміну від інших вони втілюють свої мрії у життя, формуючи суспільство майбутнього. Наразі актуальним стає відкриття раніше не використовуваних видів енергії, поширення креативних технологій та інноваційних видів діяльності, кардинальна зміна ціннісних орієнтацій людства. І, якщо раніше вважалося неможливим пряме залучення ресурсу (переважали різні форми посередництва), така практика стає все більш проявленою. Показовим у цьому випадку є таке природне явище, як торнадо. Якби торнадо був машиною, він би не міг функціонувати, адже в підручнику написано, що не можна отримати енергію двигуна з тепла навколишнього середовища, але в житті саме так і відбувається. Рухова та енергетична програма природи називається імпульзією, а не вибухом, що як вид енергії часто використовується як рушійна сила у техніці. Це означає, що в природі переважає "всмоктування" замість "тиску". Тиск спрямований всередину системи, а не назовні і є більш ефективним (дієвим) порівняно з технократичними об'єктами, що використовують ефект імпульсії. Аналогічно у соціумі все активніше проявляються елементи самодостатніх соціально-економічних систем,

зокрема локальної економіки, яка за високого рівня стійкості залишається динамічно включеною до глобальних процесів. Має місце пряме наслідування природних процесів, водночас враховуючи те, що для соціальних систем більш характерною є оцінка цілей життєдіяльності (рис. 1). Зокрема, досвід західної системи ілюструє переважаючий характер орієнтації на максимізацію отриманих благ, тоді як для східної — типовими є аскетизм і стриманість [18; 19].

Загалом більш повним з позицій розуміння цілей життя представляється реалізація людського потенціалу у взаємодії з іншими системами планети. Основними інструментами взаємодії як у рамках системи, так і міжсистемної активності є особистісні або колективні інтуїція, розум, стереотипи, культура, інстинкти і божественне провідне начало закладене в кожному та присутнє навколо, зокрема в природі. Механізмом досягнення цілей, як правило, називають передачу повноважень на підставі ієрархічної взаємопідпорядкованої пірамідальної структури або спільній (від слова спільнота або громада, в Україні часто має місце толока як механізм вирішення проблеми всім поселенням) спосіб їх реалізації. Критерієм ефективності досягнення цілей такої спільноти можна сформулювати як досягнення розкриття творчого потенціалу людини і викорінення експлуатації людини людиною (довгострокова ефективність, часто зростаючий тренд, щодо формування базису спільних благ). Факторами, що перешкоджають розвитку творчого потенціалу є неможливість особистісного розвитку внаслідок збільшення тривалості робочого дня, стримування купівельної спроможності грошової одиниці, підтримка та відтворення у суспільстві деградаційно-паразитичних потреб, усунення небажаних елементів соціальної системи. У цьому ключі роль соціального менеджменту полягає у спрямуванні НТП у русло суспільного розподілу (споживання матеріальних благ на рівні мінімальному та достатньому для постійного духовного зростання). Реалізація цього механізму найбільш ефективно і здійснюється через управління інформаційними потоками.

Зважаючи, що наразі соціальна, в тому числі демографічна, екологічна, економічна ситуація у країні, в тому числі продовольча безпека погіршуються, підвищується необхідність зміни концепції життєдіяльності як локально (у своїй родині, будинку, селі, місті), так і більш масштабно (в країні, світі). І найбільш ефективною з наявних систем соціального устрою стала мо-

дель "Родова садиба", яка ґрунтується на вмінні кожного брати на себе відповідальність за своє життя і особистим досвідом показувати матеріалізацію своїх думок шляхом облаштування Родової садиби як квітучої прекрасної малої Батьківщини. Об'єднані у поселення такі структури являють собою самодостатні стійкі системи життя соціуму, що забезпечує свою життєдіяльність наслідуючи природні взаємозв'язки та взаємозалежності. Таким чином досягається гармонізація людського капіталу у тісній взаємодії і цілеспрямованій природо-доцільній діяльності, що узгоджується з факторами навколишнього середовища і дозволяє досягати синергетичного ефекту.

Фактично являючи собою креативно-інноваційно-інвестиційні центри на сільських територіях, родові поселення створюють передумови розвитку природно-ресурсного потенціалу території. Головним потенціалом розвитку території є їх унікальність та внутрішні мотиваційні чинники саморозвитку, де значущою є роль інфраструктурного забезпечення внаслідок його здатності забезпечувати безперебійність і ефективність виробництва та процесів життєдіяльності, що в кінцевому підсумку впливає на ефективність суспільної праці. Інфраструктура як інтегральний елемент продуктивних сил виявляє здатність обслуговувати господарські процеси (виробнича інфраструктура) й опосередковано визначати її результативність через галузі невиробничої сфери (соціальна інфраструктура). Можна говорити про те, що не лише одна садиба чи їх група займається малим чи середнім бізнесом, у тому числі в галузі туризму, але все поселення приймає гостей. І те наскільки гостинним це буде, наскільки зручними є об'єкти інфраструктури залежатиме враження споживача туристичних послуг та можливість повторних візитів.

Інноваційний характер вирішення питання життєдіяльності та господарювання — це те, що вирізняє родові садиби та родові поселення серед інших категорій організації соціуму. Мешканці родових поселень здійснюють інвестиційно-інноваційну діяльність не вимагаючи повернення чи доходів на свої вкладення. Це принципово новий підхід до механізмів організації населених пунктів на сільських територіях (створення нових інституціональних засад). Об'єктами інноваційної діяльності у випадку реалізації ідеї "Родова садиба" є такі:

1) проєкт Концепції "Родова садиба" реалізується за дорученням Прем'єр-Міністра України від 3.08.2009 р. № 43381/1/1-09, яке передбачало включення принципу "Родова садиба" 8-ми

Таблиця 1. Характеристика міського та сільського туризму

Характеристика	Міський туризм	Сільський туризм
1. Просторове розміщення	Малий простір	Великий простір
2. Чисельність населення	Поселення понад 10 000 осіб	Поселення понад 10 000 осіб
3. Вплив природних чинників	Низький ступінь впливу природних чинників	Високий ступінь впливу природних чинників
4. Стан середовища	Штучне середовище	Природне середовище
5. Види діяльності	Діяльність в закритих приміщеннях	Діяльність на відкритому повітрі
6. Розвиток інфраструктури	Розвинена інфраструктура	Недостатньо розвинена інфраструктура
7. Розмір туристичних споруд	Великі за розміром туристичні споруди	Туристично-рекреаційні та оздоровчі структури, малі туристичні споруди
8. Туроператори	Національні компанії	Місцеві підприємці
9. Проживання персоналу від місця роботи	Співробітники можуть проживати далеко від місця роботи	Постачальники послуг, як правило, проживають в місці їх надання
10. Туристичні інтереси компаній	Інтереси компаній-туроператорів підтримуються ними самостійно	Туристичні інтереси підтримуються громадою

міністерствам і відомствам в "Програму стало-го розвитку сільських територій до 2020 року", яка на той час розроблялась Міністерством аграрної політики України;

2) земельні ділянки під родовими садибами на 50% являють собою ліс;

3) запроваджено нові підходи в освіті і вихованні і пріоритетом є ноосферна освіта (біо-адекватна методика);

4) поширення технологій органічного землеробства, пермакультурного дизайну, які системно є продуцентами екологічно чистої сільгосппродукції та джерелом доходу населення;

5) активовано потенціал території у питаннях впровадження технічних та технологічних рішень організації забезпечення енергоресурсами (альтернативні види виробництва енергії) та механізмів безвідходної життєдіяльності;

6) системно організовано організаційні рішення у забезпеченні населення на сільських територіях товарами та послугами (споживчі товариства);

7) налагоджено обслуговування виробничого сектору (обслуговуючі кооперативи), створено арт-лі і виробничі структури спільної діяльності;

8) забезпечено управління життєдіяльністю населеного пункту (нового поселення) — організація та реєстрація в установленому порядку громади, як форми громадського управління життєдіяльністю поселення в умовах децентралізації управління проголошеного в країні за активної участі громадських організацій;

9) мешканці родових садіб господарюючи в межах нових населених пунктів активно роз-

вивають насінництво та селекційну справу, розробляють і впроваджують інноваційні, зокрема, нано-, ІТ-технології (наразі реалізовано понад 150 видів діяльності, що сприяють життєзабезпеченню та отриманню доходів);

10) створено передумови для здорового способу життя, вирішення житлової та демографічної проблеми.

Тому подальша стратегія розвитку малих та середніх форм підприємництва на сільських територіях пов'язана із реалізацією ідеї "Родова садиба". Туризм як найменш затратна форма малого підприємництва пов'язана із гештальтним підходом. Формування споживчих переваг суспільних благ як мешканцями території, так і фахівцями суб'єктів підприємництва забезпечується за рахунок системного бачення отримувачами цих благ їх довгострокової цінності. Ос-танні є причинами та передумовами об'єднання як окремих осіб, так і цілісних корпорацій. Основою такого об'єднання є цілісна світоглядна формація суспільної орієнтації, спроможна змінити споживчі пріоритети та просторову перевагу суб'єктів суспільних відносин.

Зміна суспільно-економічного простору з технократичного на природоцентричний, запровадження ідеї в дію зумовлена створенням образу у свідомості людей, психоемоційний стан яких справляє значний вплив на результат такої енергоінформаційної акції. Тому проведення соціально-екологічної діяльності потребує переходу суспільства на новий свідомий формат існування, наслідком якого стане перетворення Землі на ідеальне середовище існування для людини. Активізація впливу на середовище забезпечується за рахунок створення бренду, торгової марки та рекламного слогану

тощо з використанням денотації (вживання слів у звичному значенні), конотації (вживання вторинних асоціацій, пов'язаних зі словом), полігемії (багатозначності слова), синонімії (одне значення заковане різними словами). Як наслідок, формується тривірнева модель образу (гештальту). Вказані елементи є рушійною силою внутрішньої структури соціуму, що забезпечує ефективність впровадження мислєформ та їх подальше сприйняття й втілення.

Туризм як тимчасове реальне або віртуальне перебування у місці (або справі) свого захоплення, практично поєднує справу (бізнес) і хоббі. Водночас захоплення може стосуватися будь-якого аспекту чи об'єкту життя людини, бути об'єктом відвідування на постійній, тимчасовій або разовій основі, як з виїздом за межі постійного перебування, так в їх межах, організовано чи неорганізовано, з метою отримати певний ефект (заробіток, прибуток, — отримує, як правило, організатор, інтерес, задоволення, естетичне, психологічне, культурне, освітнє, організаційне оздоровчє, духовне чи інше наповнення — отримує, як правило, турист). Водночас варто відмітити, що наразі грань між організатором і туристом тоншає (стирається), а мета, форма методи, засоби і підходи до організації туристичних турів, заходів та форматів — розширюються. Іншими словами, будь-що може бути предметом паломництва і туризму (як явні переваги й об'єкти, так і штучно створені, вигадані, нав'язані). Все визначається часом і уподобаннями потенційних відвідувачів. Враховуючи глобальну ситуацію та санітарно-епідеміологічні рекомендації МОЗ та Всесвітньої організації охорони здоров'я все більш актуальним стає поняття віртуальна подорож. Тому розуміння туризму як переміщення з рекреаційною, культурною чи оздоровчою метою стає "вузьким" і таким чином не враховує наявні тенденції і зміни у цій сфері. Характерні відмінності туристичних послуг залежно від статусу населеного пункту наведено у таблиці 1. Природне прагнення людини до гармонії з природою породило бажання побачити та відчути красу рідного краю і планети в цілому.

Геотуризм як сучасна форма туризму наразі отримав значний розвиток у всьому світі, набуваючи міжнародного характеру з боку наукової спільноти. Можна сказати, що люди з давніх часів відвідували так звані "геологічні чудеса", як-от: гори, печери, вулкани, скам'янілості, каньйони і так далі. Слід зазначити, що тільки в останні роки почав розвиватися ринок даного виду туризму зі своїми специфічними і

сучасними особливостями. Родові поселення, розташовані на віддалі від агломерацій часто є наближеними до археологічних та історичних пам'яток, геологічних об'єктів національного та місцевого значення, місць сили тощо, а націленість на збереження традиційної культури народу геологічної та біологічної спадщини робить їх інститутами, які спроможні поєднати рекреаційно-оздоровчу діяльність, освіту та екологічну практику відновлення навколишнього простору. Створюючи низку гео-локацій, зокрема таких як музеї під відкритим небом, центри наукових досліджень та художнього самовираження такі структури сприяють фізичному оздоровленню людини та її вдосконаленню. Можна сказати, що такий туризм є нішевим видом туризму і виник з потреб самих туристів, які стали більше цікавитися рекреаційною діяльністю, відвідувати більш якісні, нестандартизовані місця, які використовують природні та антропогенні ресурси за принципом сталого розвитку, що підтримується ЮНЕСКО. Головною запорукою успіху геотуризму, передусім, є інтерес і обізнаність про геологічну спадщину, місцеві культуру та духовний розвиток. Туристичні процеси, що мають місце носять наукове та освітнє значення, можуть поєднуватися з естетичними / монументальними цінностями, є географічними локаціями з відмінним туристичним потенціалом. Завдяки впровадженню та розвитку такого туризму стимулюються знання про геодезичну різноманітність, геоконсервацію, а також їх значення для сталого розвитку, становлячи основу геоніверситету та геоекології поряд із знайомством із багатою геологічною спадщиною, природними та антропогенними (біотичними та абіотичними) цінностями та підходами, за потреби хорошим перекладом і додатковими послугами (проживання, харчування, рекреаційні заходи, заходи і т. д.). Споживачами послуг можуть бути широкі верстви населення: студенти, які цікавляться освітньою важливістю геологічних і геоморфологічних цінностей територій, вчені, які здійснюють дослідницьку діяльність з метою поліпшення навколишнього середовища, туристи з числа пересічних громадян, які не обов'язково обізнані з питаннями відвідування цих об'єктів, але набуваючи такого досвіду стають каталізаторами позитивних змін у місці свого постійного проживання. Таким чином, геотуризм у родових поселеннях є стратегічною формою інформаційного інвестування, яке через механізм формування гештальту (егрегору) створює позитивне поле для території у свідомості гостей та

мешканців, коли екологічна культура стає своєрідним ідеологічним образом світу, в якому відбивається стан соціально-природних відносин, що характеризують їх гармонійну єдність. Водночас ефективно освоєння людиною природної і соціальної реальності зміцнюється в процесі становлення власної індивідуальної ідентичності.

Вказані підходи цілком є віддзеркаленням євро інтеграційного вибору України. До 2020 року програми регіонального розвитку, що фінансуються з структурних фондів, будуть більшою мірою орієнтовані на кінцевий, вимірний ефект з точки зору охорони навколишнього середовища. Зокрема, німецький досвід, який передбачає трирівневе місцеве співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, сільського господарства та управління, є корисним для визначення нових тенденцій та моделей дій [20]. Програми розвитку сільських районів є найважливішим джерелом фінансування заходів, які включають у себе управління навколишнім середовищем та його охорону в Німеччині, і вони істотно впливають на розвиток сільськогосподарських і несільськогосподарських функцій, пов'язаних з охороною навколишнього середовища. Крім сільськогосподарського виробництва, все більш популярними напрямками розвитку сільських територій стають туризм, поновлювані джерела енергії та послуги з охорони навколишнього середовища. Метою агроекологічних програм є надання підтримки фермерам у зміні способу функціонування їх господарств з метою зниженні негативного впливу на природне середовище. Механізмом досягнення мети обрано відновлення або збереження стану середовища існування, розвиток біорізноманіття, забезпечення функціонування сталого сільського господарства, використання ґрунтів і водних ресурсів у такий спосіб, що підвищує їх цінність, захист видів флори та фауни, що знаходяться під загрозою зникнення, ріст культури та духовності населення [21]. Для того щоб зробити сільське господарство рентабельним і дотримуватися стандартів охорони навколишнього середовища, важливо використовувати різні інструменти субсидування, в тому числі прямі сільськогосподарські субсидії та агроекологічні програми.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Створення стійкого образу на основі світоглядно-інформаційної діяльності є основою

об'єднуючої сили щодо активізації внутрішньої здатності системи до дії та нарощування її потенціалу. Наростаюча тенденція до усвідомлення власної відповідальності за процеси життєдіяльності та господарювання визначають природо- та ресурсозберігаючий вектор інтересів споживачів.

Втілення в життя концепції "Родова садиба" дозволяє реалізувати довгострокову стратегію розвитку України, повертаючи людям свою маленьку Батьківщину й не створюючи навантаження на державні та місцеві бюджети, примножуючи робочі місця, формуючи творчих та креативних людей здатних створювати своє життя разом з однодумцями.

Екотуризмом поряд з геотуризмом та культурним туризмом на сільських територіях являють собою сукупність туристських заходів, пов'язаних з геологічними, геоморфологічними і ґрунтовими явищами і процесами, які спричиняють значний вплив на становлення гармонійних відносин індивіда з навколишнім середовищем, формуючі свідоме відповідальне відношення до навколишнього світу. Саме такий туризм можна визначити як сукупність туристських продуктів, послуг та інфраструктури в межах локальної території з метою популяризації геологічної та геоморфологічної спадщини, культури та духовності, екологічних цінностей в поєднанні з іншими елементами природної та культурної спадщини (археологія, екологія, історико-культурні об'єкти та ін.). Охорона всієї території та примноження її потенціалу як пріоритетний підхід в управлінні родовими поселеннями передбачає забезпечення захисту природи, природоцентричну поведінку з боку індивіда. Реалізація вказаного підходу передбачає отримання коштів з різних джерел: від надання туристичних послуг, як результат отримання грантової допомоги, фінансування з державного та місцевих бюджетів на природоохоронні заходи. Також навіть за дотримання природоохоронної позиції, ліси, пасовища, розведення рідкісних, ароматичних і лікарських рослин можуть бути надійним джерелом доходу. Туризм у цьому сенсі виступає як адекватне джерело доходів коштів для місцевого населення, але в більш широкому контексті. Відволікання туристичної діяльності з метою більш широкого використання інших ресурсів (абіотичних), забезпечить полегшення в цьому напрямку і зниження ризику їх знищення.

Література:

1. Pastusiak R., Jasiniak M., Soliwoda M., Stawska J. What may determine off-farm income?

A review. *Agric. Econ.* 2017. Czech. Vol. 63. P. 380—391.

2. Semenets H., Yakobchuk V., Plotnikova M. Family Homesteads Settlements As The Subjects Of The Public Management In Rural Territories. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 2018. Vol. 40 (4). P. 587—598.

3. Zajac D. Znaczenie pozarolniczej dzialalnosci gospodarczej rolnikow w procesie wie-lofunkcyjnego rolnictwa, obszarow wiejskich. *Monografie i opracowania*. Rzeszow: Uniwersytet Rzeszowski, 2014. Nr. 17. 385 P.

4. Walker K.D., Plotnikova, M. Ecological settlement as a self-government model in rural areas. *Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development*. 2018. Vol. 40 (3). P. 416—423.

5. Musial W., Wojewodziec T. Bariery przemian agrarnych w rolnictwie polskim — poszukiwanie rozwiazan innowacyjnych. *Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki zywnosciowej w pierwszej dekadzie czlonkostwa Polski w Unii Europejskiej*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2015. P. 91—109.

6. Шумпетер Й. Теория экономического развития. М.: Прогресс, 1982. С. 189.

7. Lans T., Klerkx L., Seunneke P. Agricultural Entrepreneurship. *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. New York: Springer, 2013. P. 2—18.

8. Klodzinski M. Przedsiębiorczość wiejska na przykładzie województwa Podlaskiego i Warmińsko-mazurskiego. *Czynniki rozwoju obszarów wiejskich w gospodarce opartej na wiedzy*, red. nauk. W. Musiał. Kraków: Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, 2010. P. 69—78.

9. Hyski M. The role and importance of the gmina in tourism policy in Poland. *Proceedings of the International Scientific Conference "Society, integration, education"*, 2018. Vol. VI, Kraków: Uniwersytet Rolniczy w Krakowie. P. 188—199.

10. Ploeg J., D., Renting H., Brunori G., Knickel K., Mannion J., Marsden T., Roest K., Sevilla-Guzman E., Ventura F. Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*. 2000. Vol. 40 (4). P. 391—408.

11. Скидан О. В. Устойчивое сельское развитие как приоритет аграрной политики. *Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development*. 2008. № 15 (4). P. 134—142.

12. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади; Швейцарсько-український проект "Підтримка децентралізації в Україні — DESPRO". Київ: ТОВ "Софія-А", 2003. 160 с.

13. Ткачук А.Ф. Місцевий та регіональний розвиток. Участь громадян у місцевому розвитку. *Практичний посібник для практичних людей*. Київ: ІКЦ "Легальний статус", 2012. 144 с.

14. Yamamoto, K. Has Agencification Succeeded in Public Sector Reform? Realities and Rhetoric in the Case of Japan. *Asian Journal of Political Science*. 2018. Vol. 16 (1). P. 24—40.

15. Kim, W.-J. A Study on the Activation Factors of Voluntary Community Activities in Neighborhood Parks — Based on the People Who Love Chamsaem in Sejong City. *Journal of the Korean Institute of Landscape Architecture*. 2018. Vol. 46 (2). P. 37—51.

16. Якобчук В.П., Присяжнюк О.Ф., Плотнікова М.Ф., Булуй О.Г. Екологічні поселення як механізм управління багатофункціональним розвитком сільських територій. Стратегія інклюзивного сільського розвитку на базі громад: проекти, реалії та європейські перспективи для України: монографія / за ред. проф. Т.О. Зінчук. Київ: "Центр учбової літератури", 2019. С. 316—334.

17. Якобчук В.П., Плотнікова М.Ф. Інноваційні механізми управління розвитком територіальних громад. Економічний та управлінський потенціал соціальної економіки: монографія / за заг. ред. З.І. Галушки. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 223—241.

18. Путь к человечности. Пробуждение. Видео. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=f6g5NBbByJs>

19. Ferguson N. The House of Rothschild: Money's prophets, 1798-1848, 1999. Vol. 1. P. 481-485

20. Prigel K., Nagel U. J. Participatory decision making on agri-environmental programs: A case study from Sachsen-Anhalt (Germany). *Land Use Policy*. 2008. No. 25. P. 106—115.

21. Pawlewicz A., Pawlewicz K. Investment expenditures on environmental protection of rural areas based on the example of Warmia and Mazury. *Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum*. 2012. Vol. 11. No. 2: 165—175.

References:

1. Pastusiak, R. Jasiniak, M. Soliwoda, M. and Stawska, J. (2017), "What may determine off-farm income? A review", *Agric. Econ. Czech.*, vol. 63, pp. 380—391.

2. Semenets, H. Yakobchuk, V. and Plotnikova, M. (2018), "Family Homesteads Settlements As The Subjects Of The Public Management In Rural

Territories", Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, vol. 40 (4), pp. 587—598.

3. Zajac, D. (2014), Znaczenie pozarolniczej dzialalnosci gospodarczej rolnikow w procesie wie-lofunkcyjnego rolnictwa, obszarow wiejskich [Importance of non-agricultural economic activity of farmers in the process of multifunctional agriculture, rural areas], Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszow, Rzeczpospolita Polska.

4. Walker, K. D. and Plotnikova, M. (2018), "Ecological settlement as a self-government model in rural areas", Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development, vol. 40 (3), pp. 416—423.

5. Musial, W. and Wojewodzic, T. (2015), "Barriers of agrarian changes in Polish agriculture — searching for innovative solutions", Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki zywnosciowej w pierwszej dekadzie czlonkostwa Polski w Unii Europejskiej [Problems of agriculture and food economy development in the first decade of Poland's membership in the European Union], Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, Poland, pp. 91—109.

6. Schumpeter, J. (1982), Teorija jekonomicheskogo razvitija [Theory of economic development], Progress, Moscow, Russia.

7. Lans, T. Klerkx L. and Seuneke, P. (2013), Agricultural Entrepreneurship. Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship, Springer, New York, USA.

8. Klodzinski, M. and Musial, W. (2010), "Rural entrepreneurship on the example of Podlaskie and Warminsko-Mazurskie voivodships", Czynniki rozwoju obszarow wiejskich w gospodarce opartej na wiedzy [Factors of rural areas development in the knowledge-based economy], Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Krakow, Rzeczpospolita Polska.

9. Hyski, M. (2018), "The role and importance of the gmina in tourism policy in Poland", Proceedings of the International Scientific Conference "Society, integration, education", Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Krakow, pp. 188—199.

10. Ploeg, J. D. Renting, H. Brunori, G. Knickel, K. Mannion, J. Marsden, T. Roest, K. Sevilla-Guzman, E. and Ventura, F. (2000), "Rural Development: From Practices and Policies towards Theory", Sociologia Ruralis, vol. 40 (4), pp. 391—408.

11. Skydan, O. V. (2008), "Sustainable rural development as an agricultural policy priority", Management Theory And Studies For Rural Business And Infrastructure Development, vol. 15 (4), pp. 134—142.

12. Ganushhak, Ju. (2003), Reforma teritorial'noï organizacii vladi [Reform of the territorial organization of power], Swiss-Uk LLC "Sofia-a", Kyiv, Ukraine.

13. Tkachuk, A. F. (2012), Miscevij ta regional'nij rozvitok. Uchast' gromadjan u miscevomu rozvitku. Praktichnij posibnik dlja praktichnih ljudej [Local and regional development. Participation of citizens in local development. A practical guide for practical people], ICC "legal status", Kiev, Ukraine.

14. Yamamoto, K. (201), "Has Agencification Succeeded in Public Sector Reform? Realities and Rhetoric in the Case of Japan", Asian Journal of Political Science, vol. 16 (1), pp. 24—40.

15. Kim, W.-J. (2018), "A Study on the Activation Factors of Voluntary Community Activities in Neighborhood Parks — Based on the People Who Love Chamsaem in Sejong City", Journal of the Korean Institute of Landscape Architecture, vol. 46 (2), pp. 37—51.

16. Yakobchuk, V. P. Prysyzhnyuk, O. F. Plotnikova, M. F. Buluy, O. G. and Zinchuk T. A. (2019), "Ecological settlements as a mechanism for managing multifunctional Rural Development", Strategija inkluzivnogo sil's'kogo rozvitku na bazi gromad: proekti,realii ta evropejs'ki perspektivi dlja Ukraïni [Strategy of inclusive rural development based on communities: projects, realities and European prospects for Ukraine], Center for educational literature, Kyiv, Ukraine.

17. Yakobchuk, V. P. Plotnikova, M. F. and Galushka Z. I. (2020), "Innovative mechanisms for managing the development of territorial communities", Ekonomichnij ta upravlins'kij potencial social'noï ekonomiki [Economic and managerial potential of the social economy], Chernivtsi National Center. Yu. Fedkovich University, Chernivtsi, Ukraine.

18. youtube.com (2013), "The path to humanity. Awakening", available at: <https://www.youtube.com/watch?v=f6g5NBbByJs> (Accessed 23.11.2020).

19. Ferguson, N. (1999), "The House of Rothschild", Money's prophets, 1798—1848, vol. 1, pp. 481—485.

20. Prigel, K. and Nagel, U. J. (2008), "Participatory decision making on agri-environmental programs: A case study from Sachsen-Anhalt (Germany)", Land Use Policy, vol. 25, pp. 106—115.

21. Pawlewicz, A. and Pawlewicz, K. (2012), "Investment expenditures on environmental protection of rural areas based on the example of Warmia and Mazury", Acta Scientarum Polonorum, Administratio Locorum, vol. 11, no. 2, pp. 165—175. *Стаття надійшла до редакції 09.12.2020 р.*